

Vladimir Posavec

Robert Matijašić, *Povijest hrvatskih zemalja u kasnoj antici od Dioklecijana do Justinijana*

Leykam international
Zagreb 2012., 267 str.

Kad je u sklopu zamišljene Biblioteke hrvatska povijest, u izdanju kuće Leykam international, 2009. godine izišla Matijašićeva *Povijest hrvatskih zemalja u antici do cara Dioklecijana* bilo je sasvim razumljivo očekivati i njezin nastavak, koji je izišao iz tiska 2012. godine, čime je dio povijesti hrvatskih zemalja u antici definitivno zaokružen.

Drugi dio, koji je tema našeg prikaza, obrađuje vrlo turbulentno razdoblje rastakanja antičke rimske civilizacije i njezinu postupnu transformaciju u ono što uobičajeno nazivamo srednjim vijekom. Doba je to velikih reformi Dioklecijana i Konstantina I., pokušaja konsolidacije Carstva koji su raspad države odložili za stotinjak godina; doba infiltracije i afirmacije germanskih naroda, od kojih su neki trajno obilježili nadolazeća stoljeća. To je vrijeme konačne pobjede kršćanstva, ali i podjele Carstva na dvije države od kojih će jedna nestati s povijesne pozornice, dok će druga u svoje samostalnom tisućljetnom razvoju ostaviti neizbrisiv trag u povijesti Europe. To je, napokon, i razdoblje Justinijanove rekonkviste, kratkotrajnog, skupog i neuspjelog pokušaja obnove nekad jedinstvenog Carstva, koji je opet imao dalekosežne posljedice. Justinijanov je dvadesetogodišnji ostrogotski rat uništio blagostanje Italije, jednako tako kako je uništena vandalska država u Africi i Kraljevstvo Ostrogota u Italiji i Dalmaciji. Hrvatski je povijesni prostor u tim stoljećima dijelio sudbinu rimskoga svijeta, ali je zbog vlastita geografskog položaja obilježen i nekim specifičnostima, bar kad je riječ o transformaciji antike.

Posao pred kojim se našao autor, valja to reći odmah na početku, nije bio nimalo lak ni jednostavan. Već u uvodu naglasio je kako o povijesti hrvatskih zemalja u kasnoj antici dosad nije napisana ni jedna cjelovita sinteza. Jednako tako, u sintezama hrvatske povijesti kasnoantičko razdoblje, koje u stvari predstavlja temelj razvoja hrvatskog srednjovjekovlja, razmatra se vrlo skromno. Razloga je tome, dakako, više. To je doba,

za razliku od razdoblja vrhunca rimske civilizacije, izrazito škrto literarnim izvorima. Ni arheološki materijal nije raznolik i atraktivan, a uz to velik dio nalaza ili nije publiciran ili je nedostatan valoriziran. I samo razdoblje djeluje istraživački prilično neprikladno, a samim time i nepoticajno. Matijašić se tako našao u situaciji da napiše prvu sintezu hrvatskog povijesnog prostora u kasnoj antici. Autor se, potpuno opravdano, odlučio za kronološki pristup tematici. Tekst je podijelio na sedam poglavlja, a iza svakog od njih naveden je i popis bibliografije relevantan za to poglavlje.

Prvo poglavlje (str. 11-33) **Uvod** autor je podijelio na dva podnaslova: **Kronološke odrednice i Najvažniji izvori za historiografiju kasne antike hrvatskih zemalja**. Bibliografija uz prvo poglavlje obuhvaća str. 34-41. Drugo je poglavlje naslovljeno **Dioklecijan i tetrarhija, 284.-324.** (str.42-69) s pripadajućom bibliografijom (str. 70-73), a treće **Konstantin i njegovi nasljednici, 324.- 395.** (str.74-110) s posebnim podnaslovom **Gradovi, društvo i gospodarstvo Dalmacije i Panonije u 4. stoljeću** (str. 70-110). Literatura uz treće poglavlje obuhvaća str. 112-116. **Od podjele Carstva do pada Zapadnog Rimskog Carstva, 395.-476.** (str. 117-159) naslov je četvrtog poglavlja u kojem je opet izdvojena kao poseban podnaslov tema **Gradovi, društvo i gospodarstvo Dalmacije i Panonije u prvoj polovici 5. stoljeća** (str. 145-159) s odnosnom literaturom na str. 160-165. Potom slijedi **Odoakar i Ostrogoti, 476.-535** (str.166-187) s popisom literature na str. 188-192 i **Justinijanovo doba, 535.-565.** (str. 193-219) s izdvojenom temom **Društvo, Crkva i gospodarstvo Dalmacije i Panonije u 6. stoljeću** kao podnaslovom (str. 208-219). Posljednje je sedmo poglavlje naslovljeno **Epilog antike** (str. 227-237) s pripadajućom bibliografijom na str. 238-242. Knjigu zatvaraju Kratice nizova i časopisa, Prilog povijesnih zemljovida, Kazalo osobnih imena i na poslijetku Kazalo mjesta.

Za pohvalu je što je autor tematiku započeo kronološkim odrednicama. O onome što bismo nazvali početkom kasnoantičkog razdoblja u historiografiji (ne samo hrvatskoj) uglavnom postoji usuglašeno mišljenje kako je Dioklecijanovo stupanje na vlast početak jednog drukčijeg doba. Puno je teže reći što je to kraj antike i je li uopće opravdano govoriti o nekakvu svršetku ili prije o transformaciji. Autor je tome posvetio dužan prostor i naglasio problematiku. No, je li svrgavanje Romula Augustula značilo propast Zapadnog Carstva ili tek kraj višedesetljetne agonije. Činjenica je da je Carstvo ostalo tamo gdje je i bilo i da taj događaj nije predstavljao nikakav drastičan lom. Stoga bi bilo primjerenije govoriti o propasti carske vlasti negoli o padu Zapadnog Rimskog Carstva.

Mnogo veći prigovor valja uputiti u vezi s podnaslovom **Najvažniji izvori za historiografiju kasne antike hrvatskih zemalja**. Autor je detaljno naveo, usudio bih se kazati gotovo sve, sačuvane literarne izvore kasne antike, od Aurelija Viktora, Eutropija i Rufija Festa do Prokopija, ali i kasnijih bizantskih autora koji su donosili preglede ili podatke iz kasnoantičke povijesti. Na žalost, većina spomenutih autora za kasnu antiku hrvatskih zemalja potpuno je irelevantna. Od Rufija Festa, koji ni na koji način ne spominje išta vezano uz hrvatski prostor do autora koji se tek s jednom ili dvije re-

čenice referiraju na taj dio tadašnjeg Carstva, poput Hidacija, kojega iz nekog razloga Matijašić naziva i „manje poznatim kroničarom“ (str. 23). Po kojem je kriteriju manje poznat i u odnosu na koga? Hidacije, biskup Lemike u Hispaniji autor je kronike vezane ponajprije uz Hispaniju i tamošnje događaje, a na dalmatinska zbivanja odnosi se tek pokoji navod. Umjesto Ivana Malale, bizantskog redovnika i kroničara iz Antiohije, ili Vegecijeva priručnika o vojnoj vještini, bilo bi korisnije da se podrobnije pozabavio literarnim izvorima koji uistinu donose neke važnije podatke o provincijama koje su obuhvaćale današnji hrvatski prostor. Autoru u prilog valja ipak naglasiti kako je takvih literarnih izvora izrazito malo.

Matijašićev je stil jasan, jednostavan i pitak. Tekst je čitak i ne pretjerano zahtjevan i zato bi njegova knjiga trebala biti među prioritetima studentima humanističkih znanosti, ponajprije studentima arheologije, povijesti i klasičnih jezika, ali i zainteresiranim laicima koji se žele bolje upoznati s kasnoantičkim razdobljem hrvatskog povijesnog prostora. U znanstvenome, pak, dijelu s autorom se možemo slagati ili ne. Ne radi se tu o onoj rudimentarnoj razini jer je tijekom povijesnih zbivanja poznat i jasan, ali u mnogim dijelovima autoru bi se štošta moglo prigovoriti. Ne želeći ipak prekoračiti razinu prikaza, valja nam konstatirati kako je u svakome slučaju Matijašićev rad vrijedan prilog koji je popunio veliku prazninu hrvatske historiografije u proučavanju jednoga važnog razdoblja prošlosti hrvatskih zemalja.